

de schilders van

Dordrecht

de schilders van

Dordrecht

SANDER PAARLBERG
PIM ARTS

WBOOKS

VOORWOORD 7
INLEIDING 8

De eerste stad van
Holland 38

Icoon van de stad 66
Schilderachtige
ligging 92

Geboortestad van
Cuyp 120

Romantische stad 150
Kunstenarskolonie 176

De stille stad 204
Buiten de stad 230

LITERATUUR 260
REGISTER 261
COLOFON 263

<< p. 2: Detail afb. p. 126-127
< p. 4: Detail afb. p. 194

Inleiding

Detail afb. p. 17

< **Johan Barthold Jongkind** (1819-1891),
Groothoofd bij maanlicht, 1886, olieverf op doek,
32,8 x 24,9 cm. Dordrechts Museum

Johan Barthold Jongkind (1819-1891),
Le port de Dordrecht, 1869, olieverf op doek,
41 x 65,2 cm. Dordrechts Museum (schenking
Bedrijfsvrienden Dordrechts Museum, 2017)

Gillis Neyts (1618-1687), *Grote Kerk vanuit het zuiden* (spiegelbeeld), ets, 8,5 x 11,8 cm.

Dordrechts Museum

Aelbert Cuyp (1620-1691), *Balkengat bij Dordrecht*, ca. 1639, olieverf op paneel, 43 x 53 cm. The Kremer Collection

Floris Arntzenius (1864-1925), *Grote Kerk vanuit de Nieuwe Haven*, aquarel, 47,5 x 67,4 cm.

Particuliere collectie, Dordrecht

E. Ramier (werkzaam eind 19de eeuw), *Palet met de haven en de Grote Kerk van Dordrecht*, olieverf op paneel, 29,5 x 20,5 cm. Huis Van Gijn, Dordrecht

Wie de 'E. Ramier' is, die op een schilderspalet tussen de gemengde verfkleuren een gedetailleerd aanzicht van de kerk bij maanlicht maakte en signeerde, is onduidelijk. Hij of zij schilderde vaker nachtstukken en signeerde ook stadsgezichten van Venetië. Wellicht een Franse kunstenaar? Uniek is in ieder geval dat het grote glas-in-loodraam in de toren van binnenuit oplicht.

Meester van de Heilige Elisabeth-Panelen, *De Sint-Elisabethsvloed van 1421* (buitenzijde zijluiken), ca. 1490-95, beide olieverf op paneel, 127,3 x 110 cm. Rijksmuseum, Amsterdam (aankoop met steun van de Vereniging Rembrandt)

De noodlottige overstroming op de naamdag van de heilige Elisabeth van Thüringen is net begonnen. Rechtsboven is de dijkdoorbraak bij Wieldrecht te zien. Links is de stad Dordrecht weergegeven en rechts van boven naar beneden het Hollands Diep, de Dubbel en de Romeinse Maas. Op de voorgrond vluchten mensen met hun spullen. In het ondergelopen gebied zou de Biesbosch ontstaan.

Aelbert Cuyp
(1620-1691), *De Maas bij
Dordrecht*, ca. 1650,
olieverf op doek, 114,9 x
170,2 cm. National Gallery of
Art, Washington, Andrew W.
Mellon Collection

Johannes Hermanus van der Heijden (1825-1907), *De toren van de Grote Kerk* (kopie naar S.H. Lotsy), 1864, olieverf op paneel, 48 x 22,2 cm. Huis Van Gijn, Dordrecht

> **Daniël de Blicck** (?-1673), *Interieur van de Grote Kerk, Dordrecht*, 1654, olieverf op paneel, 68,6 x 51,7 cm. Huidige verblijfplaats onbekend

De toren van de Grote Kerk was oorspronkelijk ontworpen met een achthoekige torenspits. In het interieur van de kerk hing een langwerpige schilderij van de complete toren, zoals te zien is op het schilderij van De Blicck (afb. p. 73). Alleen een veel latere kopie is bewaard gebleven van het ontwerp. In de 17de eeuw is het interieur van de kerk opmerkelijk weinig vastgelegd. Naast De Blicck zijn alleen nog van Abraham van Calraet voorbeelden bekend.

Gebortestad van Cuyp

Aelbert Cuyp is de beroemdste kunstenaar uit Dordrecht. Hij behoort tot de belangrijkste landschapschilders van de Hollandse 17de eeuw. Cuyp maakte enkele van de allermooiste gezichten op Dordrecht en werd bekend als de schilder van het gouden licht. In zijn eigen tijd was hij alleen lokaal bekend. Hij woonde en werkte zijn hele leven in zijn geboortestad, voor vrijwel uitsluitend plaatselijke kopers en opdrachtgevers. Pas lang na zijn dood werd zijn werk elders gewaardeerd. En hoe! In Engeland ontstond vanaf het midden van de 18de eeuw een Cuyp-rage. De Britse aristocratie raakte verzot op de zonovergoten stadsgezichten en landschappen met paarden, koeien en verwijzingen naar de jacht.

Cuyp verheerlijkte het landleven en sloot daarmee aan bij de voorkeuren en ambities van het Dordtse patriciaat. Later bleken die opmerkelijk veel overeen te komen met de aspiraties van de Engelse landadel. Er vond een ware uitverkoop van zijn schilderijen plaats naar Engeland (en via Engeland naar Amerika). Aan het einde van de 18de eeuw was er geen belangrijk schilderij van Cuyp meer in Dordrecht of Nederland te vinden. Nog steeds zijn de meeste topstukken van Cuyp in Engeland.

Engelse schilders kwamen in de 18de eeuw in aanraking met het werk van Cuyp en lieten zich door hem inspireren: Thomas Gainsborough en Richard

Wilson, en later ook John Constable en J.M.W. Turner. De laatste was zo onder de indruk van de gouden gloed in Cuyps schilderijen en de schoonheid en rust van zijn gezichten op Dordrecht dat hij Cuyps geboortestad met eigen ogen wilde bekijken. In 1817 bezocht Turner Dordrecht voor het eerst. Er is een 'Dort sketchbook' van hem bewaard gebleven waarin hij zijn impressies vastlegde terwijl hij steeds herinnerd werd aan Cuyp. 'Quite a Cuyp' of alleen

Anoniem naar Aelbert Cuyp, *Gezicht op Dordrecht bij zonsondergang*, olieverf op doek, 67 x 83,7 cm. Rijksmuseum, Amsterdam (bruikleen gemeente Amsterdam; legaat A. van der Hoop)

de (meestal verkeerd gespelde) naam van de kunstenaar noteerde hij bij aanzichten van de stad, lichteffecten en motieven als koeien die hem aan schilderijen van de Dordtenaar deden denken.

In Londen schilderde Turner een hommage aan Cuyp. Zijn *Dort or Dordrecht: The Dort Packet-Boat from Rotterdam Becalmed* uit 1818 betekende een omslag in zijn carrière (afb. p. 138-139). Het was zowel op zijn bezoek aan Dordrecht gebaseerd als op Cuyps *De Maas bij Dordrecht* (afb. p. 54-55) en werd tentoongesteld in de Royal Academy. Het gouden licht van een ondergaande zon en de verstillings zijn aan Cuyp ontleend. De Grote Kerk op de achtergrond is in een mistig licht gehuld. Met zijn schilderij wedijverde Turner niet alleen met Cuyp, maar ook met Augustus Wall Callcott, die zich al eerder had laten inspireren door

Thomas Gainsborough (1727-1788), *Landschap met twee koeien bij een herder en melkmeid*, ca. 1786, doek, 63,5 x 76,2 cm.

Dordrechts Museum (aankoop met steun van Vereniging Rembrandt, Mondriaan Fonds, Bedrijfsvrienden Dordrechts Museum en particulieren via crowdfunding, 2019)

Joseph Mallord William Turner (1775-1851), *Whalley Bridge and Abbey, Lancashire: Dyers washing and drying cloth*, ca. 1811, doek, 61,2 x 92 cm. Dordrechts Museum (bruikleen particuliere collectie)

Literatuur

J. Alleblas, B. Jintes en P. Schotel, *Was getekend Dordrecht. Stad en omgeving vereeuwigd door leden van Pictura 1780-1960*, Zwolle/Dordrecht 1988

S. de Bodt e.a., *Jongkind & vrienden. Monet, Boudin, Daubigny en anderen*, tent.cat. Dordrecht (Dordrechts Museum), 2017-2018

M. Enklaar en S. Paarlberg (red.), *In het licht van Cuyp. Aelbert Cuyp & Gainsborough – Constable – Turner*, tent. cat. Dordrecht (Dordrechts Museum), 2021-2022

W. Frijhoff e.a. (red.), *Geschiedenis van Dordrecht*, 3 dln., Dordrecht/Hilversum 1996-2000

J. F. Heijbroek, *Willem Witsen en Dordrecht. Wandelen en varen door de stad rond 1900*, Bussum/Dordrecht 2003

L. van den Hout (red.), *Nieuwe Gezichten op Dordrecht. Dordtse Vedute. Collectie Dirk Berghout*, tent.cat. Dordrecht (Dordrechts Museum), 2015

L. Jensen, M. Eekhout en H. van Asperen, *De grote en vreeselijke vloed, de Sint-Elisabethsvloed 1421-2021. De geschiedenis van de grootste watersnoodramp in Nederland*, Amsterdam 2021

H. Kraan (m.m.v. I. Brons), *Dromen van Holland. Buitenlandse kunstenaars schilderen Holland, 1800-1914*, Zwolle/Den Haag 2002

S. Paarlberg, *Turner in Dordrecht. Wandelgids*, Dordrecht 2021

M. Peters, U. de Goede-Broug en J. Alleblas (red.), *Dromen van Dordrecht. Buitenlandse kunstenaars schilderen Dordrecht 1850-1920*, tent.cat. Dordrecht (Dordrechts Museum), 2005

T. Pronk, K. Sigmond (e.a.), *Moeder der Hollandse steden. Historiezucht in Dordrecht rond 1900. Jubileumboek Vereniging Oud-Dordrecht*, Dordrecht 2017

E. J. Sluijter, 'Gezicht op Dordrecht: Jan van Goyen', *Bulletin Dordrechts Museum*, 33 (2008) nr. 1, p. 3-6

Colofon

Dit boek verschijnt ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Schilderachtig Dordrecht' in het Dordrechts Museum van 16 februari tot en met 1 juni 2025. Een selectie van de in dit boek afgebeelde kunstwerken is tentoongesteld.

UITGAVE

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

TEKST

Sander Paarlberg & Pim Arts

BEELDREDACTIE

Sander Paarlberg & Verena Bakhuizen

COVER EN BASIS-LAYOUT

Miriam Schlick, ExtraBlond

FOTOGRAFIE

Peter Cox, Rik Klein Gotink, Marco de Nood, Peter den Ouden, Jørgen Snoep, John Stoel, Bob Strik, Elke Walford en Sabrina Walz.

Dit boek kwam tot stand dankzij een financiële bijdrage van Tres Invest

TRES
invest

Met dank aan alle verzamelaars en voor verdere hulp en bemiddeling in het bijzonder: Bob Albricht, John Bennett, Sander Bijl, Johan Bosch van Rosenthal, Jaap Bouman, Remmelt Daalder, Frouke van Dijke, Eric Domela Nieuwenhuis, Richard van den Dool, Charles Dumas, Henk van de Graaf, Diek Groenewald, Jeroen Grosfeld, Charlotte Hercules, Robert Jan van 't Hoff, Irene Jacobs, Pieter Jorissen, Quirine van der Meer Mohr, Liesbeth van Noortwijk, Pieter Overduin, Sarah de Clercq, Marjolein Regout, Laurens Schoemaker en Jaap Versteegh.

© 2025 WBOOKS Zwolle / de auteurs

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden. Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2025.

© Bridgeman Images; bpk Bildagentur; The Trustees of the British Museum (all rights reserved); Rein Dool; Gemeente Dordrecht; Historisches Archiv mit Rheinischem Bildarchiv (rba_c014822); erven Wim Jansen; Ralf Kokke; Stichting Frits Lensvelt; Lucebert Stichting; erven Adrie Mouthaan; erven Daniel Mühlhaus; The National Gallery Londen (all rights reserved); erven Dirk Hidde Nijland; erven Cor Noltee; erven Isidoor Opsomer; Olphaert den Otter; erven Piet Ouborg; erven A. P. Schotel.

ISBN 978 94 625 8681 9

NUR 646